

NÉGY SZOKNYA ÉS DOB NÉLKÜL

BATA JÁNOS

Szoknyák kellenének. Négy egymás fölött elterülő, bő szoknya, ami alá elbújhatnánk, ami alatt védelmet, oltalmat találhatnánk. Szoknyák kellenének, oltalmazó, bő szoknyák... Meg talán egy dob. Egy piros-fehér bádogdob, hogy dobolhassunk minden ellen, szembefordulhassunk a világgal, a volt-világgal, és főképp – a patkányokkal... De tudjuk, már régóta tudjuk: sem menedékadó szoknyák, sem megvédő dobok nincsenek.

Hogy mi van? Egy úrkabin, ami a Föld körül kering, s benne az író, te vagy én, és kiáltozzuk, szakadatlanul ordítjuk: Föld! Válaszolj, Föld!” – És persze Föld sincs már, legalábbis az a Kék üveggolyó, hanem helyette egy szürke, hamuval, korommal borított bolygó létezik, és rajta: patkányok. Zöld patkányok.

Mesék sincsenek már. A Grimm bácsik hiába járták be a Nagy Német Me-seerdőt, mert többé erdő sincs már. A fákra savas eső hullott, a tisztásokat fölperzselte a Nap, a patakokban szenny csörgedez.

Grass történelemföldolgozó életművében elérkezett napjainkhoz, illetve, ezen is túlmutatva, regénye egyes részeit a jövőben történeti meg:* egy atomkatasztrófát követő világ patkányai, és patkányemberei között, valamint napjaink, a nyolcvanas évek környezetszennyezési problémáitól terhes világát idézi elénk, a pusztuló erdőket, a magukat elpatkányosító punkokat, egy kicsit a feminizmust is, s a furulyaszóval a patkányokat és gyerekeket magával csaló fiú történetében a mitikus időket, a középkort.

Míg előző regényében, *A Halban* a hol jóságos, hol ironikus Hal mindenképpen rokonszenvünket élvezi, addig *A Patkánynő*-ben a Patkánynő első pillanattól kezdve iszonyatot kelt bennünk hosszú, csontos, kopasz farkával, mérhetetlen magabiztosságával és cinizmusával. Micsoda morbid ötlet, a leg-szentebb ünnep, a mindannyiunkból egyre inkább hiányzó ünnep meggyalá-

* Günter Grass: *A Patkánynő*. Fordította Bor Ambrus. Magvető Kiadó, Budapest, 1988

zása, hogy az író karácsonyra patkányt kér ajándékba, és nem is holmi laboratóriumi tenyészpatkányt, hanem igazi, vörösesbarna, kopasz farkú patkányt, ami – vagy talán inkább: aki – belép Grass (mindannyiunk) álmaiba, s ott mondja, és csak mondja, a maga ellenvetést nem tűrő, megváltoztathatatlan történeteit, de az is lehet, hogy a Patkánynő, a Jézusapatkány álmodik rólunk, sőt az sem zárható ki, a Patkánynő és mi is csak valaki Más álmaiban létezőnk.

Minden azzal kezdődött, hogy Noé nem akarta bevinni bárkájába, ahova pedig még a Kígyót is fölvitte, a patkányt, az őspatkányt. De a mindenhez alkalmazkodó állat átvészelte az özönvizet, mert az Úr a tenyerében óvta meg a kipusztulástól (talán már akkor tudta: jövője csak a patkánynak van). A patkány megbocsátott, az ember viszont nem akart összeharagkozni vele: irtotta mindent. Az évezredek harcából aztán mégis a patkány került ki győztesen: az amerikai és a szovjet rakétakilövő állomások átragott vezetői között patkányürleket találtak... De a patkányok megmaradtak humanis-táknak – nagyon büszkék egyetlen igazi emberükre, aki a Föld körül, egy űrkabinba zárva, a világűrben kering, s egyre csak azt ordítja: „Föld, Föld, válaszolj Föld!” Egyszer ügyis belenyugszik, mert az ember észlény, és végül is beletörődik a megváltoztathatatlanba: csak patkányok vannak és ő, illetve számára csak a Patkánynő és ő. Igaz, valamikor, réges-régen volt egy öregasz-szony valahol Kasubiában, aki a Nagy Bumm után meg sokáig nem tudott meghalni, s mellette volt egy púpos kis emberke, aki a hidrogénbomba nedvszívó hatásának következtében egyre csak zsugorodott, míg egészen össze nem töpörödött, és ez a kicsinyke ember az öregasszony szoknyái alatt élt még sokáig, amely szoknyák, ha mesélni tudtak volna, meséltek volna neki a nagyapjáról, egy hideg, esős, őszi délutánról, a krumpliföldekről, a föld szagáról... Mindez azonban ekkor már nem volt, csak ők voltak, nedvtelenített, Hidrogénbomba-pietá, a kicsi Oskar és drága nagyanyja.

Tehát visszatért Oskar Mazerath, de csak azért, hogy ő is elpusztuljon, hogy talán örökre eltűnjön, mert mi lehet ezután? Grass kíméletlen: nem ad esélyt, semminek sem ad esélyt, állatnak sem, embernek sem. A túlélő patkányok zöld színűekké váltak. A watsoncrickek, a patkányemberek vagy emberpatkányok, az emberi és patkánygénekből még a Nagy Bumm előtt megalkotott félemerkő-félemerkő lények az ember uralkodóvágyát átmentve a poszthumán korban eleve pusztulásra vannak ítélve, mert a patkányok többé nem hajlandók eltűnni a fölöttük gyakorlott uralmat. Önállósulnak, kipusztítják a watsoncrickeket, hogy még őrmege se maradjon az embernek, persze, kivéve azt az egyet, aki a világűrben keringve egyre csak azt kiabálja: „Föld, Föld, jelentkezz Föld!”

Visszatért Oskar a nyolcvanas évek szellemének megfelelően: videofilm-forgalmas vállalat tulajdonosaként és rendezőjeként. Visszajött, hogy Grass foratókönyve alapján megrendezze századvégünk Jancsi és Juliskájának kör-

nyezetszennyezett történetét, természetesen némafilmként, hogy az emberek mindennél többet mondjanak a képek: a haldokló erdők és vizek. És az erdők, az Erdő halálával meghalnak a mesék, mert hogyan is kelhetne útra Piro-ska, hogy találkozhasson a Farkassal, ha nem erdőn vezetne keresztül az útja, hol tévedhetne el Jancsi és Juliska, hol állna a Gonosz Boszorka kunyhója, és hol lenne gyermekkorunk Erdeje, ahol zöld a zöld, és kék a kék, ahol a fák sűrűjében tisztás rejtezik, patak búvik, pillangók röppennek föl, az ösvény mellett öz legel, szelíd szemével ránk tekint, a tavasz és a nyár illata árad belőle, majd a sárguló, barnuló ősze, és a mindent belepő, áldott hóé... De nincs már erdő, nincsenek mesék, nincsenek évszakok, csak a Patkány-nő van és az úrkabin. Visszatért Oskar Mazerath és drága nagyanyja Anna Bronski-Koljaiczek, hogy megünnepelhessük százhetedik születésnapját. A nehezen kimozduló Oskar nekivág a hosszú útnak Danzig városába, hogy méltóképpen köszönthesse nagyanyját. S a születésnap ünnepség alatt következik be a Nagy Bumm, ami után csak ők ketten maradnak életben, s évek, évtizedek, századok, évezredek (?) múltán kiaszott testük a patkányvilág emberre emlékeztető pietájaként elnyeri már végső, méltó helyét a gdański Mária-templom oltárán.

Volt még öt nő is, akik az Új Ilsebill fedélzetén elindultak megkeresni Vinetát, a Balti-tengerbe süllyedt várost, a Nők Városát, a béke, a nyugalom, a szeretet, a tisztaság városát. Útjukat néha a Hal egyengeti, röpke kis időre föl-tűnve a tenger hullámai közül, de hol van már az a fecsegő, mesélő, ősoreg Hal, akinek a meséiben sohasem hihettünk egészen, de aki úgy tudott mesélni, hogy történeteit a tűzhely mellett kuporogva hallgattuk, néha megjelenik, és nagyon gyorsan el is tűnik, s az öt asszony, a férfi nélkül hajót kormányzó öt asszony egyszer csak hiába szólítgatja – a Hal nem mutatkozik többé. Helyette a Természet utolsó, jóságos gesztusaként fölhangzik az algák (a szférák?) zenéje, fokozódó erősségével mutatva a Vineta felé vezető utat. S hiába szurkolunk az öt nőnek, legalább ők érkezzenek meg időben, elkésnek. Vineta fölött a tengerbe hajolva látják: a víz alatti város foglalt, utcáin patkányok futkosnak. És ebben a pillanatban a látóhatár szélén megjelennek a hatalmas, fehér felhőgombák.

És voltak punkok is, akik patkányokká szerettek volna válni. A társadalom kitaláltjai, megvetettjei, a szakadt, piszkos, taréjos fejű punkok, szegény, szerencsétlen gyerekek, akik, mert szüleik épp mással voltak elfoglalva, a patkányokat választották szüleiké, testvéreiké. És azonosulni szerettek volna velük; és a patkányok: az egyetlen embercsoport, akiket igazán sajnáltak, mert a punkok fészket csináltak nekik a hónaljukban, keblükön melengették őket. Valamikor a középkorban, az 1280-as évek tájékán az őspunk leányokat magukévé tették és teherbe ejtették az erős, kifejlett hímek. Előbb csak egyet, majd egyre többet, és a törékeny, fehér keblű leánykák kihordták, világra hozták magzatukat, a patkányfejű, embertestű valamiket. 1284 lett a Patkány-

fogó éve. 1284-ben vezette ki a városból a furulyázó patkányfogó az őspunk hordát. (Mert a punkok, a gótikus és a kortárs punkok hordákba tömörültek, mint a patkányok, eleve vesztésre, kipusztulásra ítélt nemzedék, mert már eleve magukban hordták a pusztulás szagát, a penész és a dög szagát, láncukat csörgetve, piros és zöld, sárga és fekete hajukkal, arcukkal a Halált akarták elijeszteni maguktól, magukból, a Halállal fordultak szembe, ami nagyon gyorsan eljött értük, mind 1284-ben, mind 1984-ben.) Kivezette a gyerekeket patkányostul a Hameln melletti sziklabarlangba, a Kálvária-hegy gyomrába, ahova befalazták őket, majd szentelt vízzel meghintették a bejáratot. A mesét, hogy egy furulyaszóval patkányt fogó zenész, mivel bérét nem fizették ki, bosszúból elcsalta Hameln városának összes gyerekeit, a jó címisek találták ki, lelkiismeretük megnyugtatására, s ezt gyűjtötték be évszázadok múltán a Grimm fivérek, mindannyiunk okulására.

Szoknyák kellenének, négy egymás fölött elhelyezkedő, bő szoknya, meg egy dob, egy piros-fehér lángnyelvecskével díszített dob. A szoknyákból azonban csak nehéz illatuk maradt meg, a bádogdob pedig elrepedt.

